

ПРОБЛЕМИ НА НАУКАТА И ПРАКТИКАТА**ЩЕ СПАСИМ ЛИ ИЗТОЧНОБАЛКАНСКАТА СВИНЯ
ОТ ИЗЧЕЗВАНЕ**

АЛЕКСИ СТОЙКОВ, ДОЙЧО ДИМОВ, НАДЕЖДА ПАЛОВА*,
ИВЕЛИНА ЗАПРЯНОВА, МАРИЯ ПАВЛЕНКО,
СОНЯ ИВАНОВА - ПЕНЕВА**, КУЛЬО КУЛЕВ***

Аграрен университет - Пловдив

*Опитна станция по земеделие - Средец ДП

**Земеделски институт - Шумен

*** Асоциация за развъждане и съхранение на Източнобалканската свиня - Шумен

През последните шест години броят на свинете от Източнобалканската порода е намалял от 55 000 за 2004 г. на 9 684 за 2010 г., т.е. 5.7 пъти, независимо че държавата подпомага нейното отглеждане по подобие на това, което правят останалите страни в ЕС за аборигените породи свине. По данни на Агростатистика към МЗХ броят на чистопородните свине майки от Източнобалканската порода през 2005 г. възлиза на 6 000 (6.90% от поголовието на свинете в страната), а общият брой е 55 000 животни, колкото е и популацията на дивите свине (1).

Към 31.12.2010 г. (9) в страната са регистрирани всичко 9 684 свине (96 стада), в т.ч. 1 037 в Бургаска област (21 стада), 4 586 във Варненска (47 стада) и 4 061 свине в Шуменска област (28 стада). В Асоциацията за развъждане и съхранение на източнобалканската свиня (АРСИС) обаче са регистрирани само 28 стада, от които в Шуменска област - 12 стада, във Варненска област - 13 и в Бургаска област - 3 стада. Годишният преглед на стадата показва, че популацията от чистопородни свине, регистрирани към АРСИС, са представени от 80 нереза и 1 230 свине майки (16). Тези данни показват, че по-голямата част от фермерите, отглеждащи Източнобалканска свиня не членуват към АРСИС. На практика това означава, че те не могат да ползват помощи в размер на 61 евро на свиня майка според изискванията на Наредба № 11, мярка 214 "Агроекологични плащания" от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007-2013 г. (12).

Задълбочаващата се тревожна тенденция за драстичното намаление на свинете от тази наша уникална аборигенна порода свине ни мотивира на направим анализ на нейното развитие във времето и отношението на държавата в тази насока. Информацията ще бъде предоставена на фермерите, АРСИС, ИАСРЖ и ДФ "Земеделие" с оглед целесъобразното използване на държавните помощи и евентуалната им актуализация в бъдеще с оглед подобряване на ефективността им.

Най-широко разпространение Източнобалканската свиня е достигнала през 1952 г., като по това време заема над 12% от общия брой на свинете в страната, а в някои бивши околии като Преславска - 64.56%, и в Шуменска - 41.90%. От справката за районирането на селскостопанските животни в страната през 1955 г. става ясно, че на Източнобалканската свиня е бил определен голям развъден район в планинските и горските части на бившите Преславска, Шуменска, Провадийска, Варненска, Бургаска, Мичуринска, Малкотърновска, Грудовска, Котленска околия и отчасти на Поморийска, Сливенска, Еленска и Омуртагска (Стойков и кол., 2005).

Редица научни разработки (**Бенков, 1988; Димов и Великов, 1985; Драгоев и кол., 1997; Палова и Гинева, 2007; Стефанова и кол., 1991; Стойков и кол., 2007**) показват, че първият кризисен период за Източнобалканската свиня настъпва след 1955 г. с внедряването на промишленото кръстосване. През 1952-1953 г. от бившия СССР се внасят голям брой разплодни животни от породата Голяма бяла в Добруджа, където започва бурно развитие на свиневъдството, свързано с голямото производство на зърно в региона. За целите на промишленото кръстосване през различни периоди са внасяни свине от породите Тамворт, Корнвал, Беркшир, Миргородска, Украинска степна бяла, които обаче не са оставили следа в българското свиневъдство в чисто състояние (**8**). Масовото прилагане на промишленото кръстосване в свиневъдството след 1946 г. довежда до ликвидирането на местната клепоуха свиня, мангалицата и пьстрата дерманска свиня като национален генофонд.

Кризисният период за породата се задълбочава особено чувствително с ускореното внедряване на промишлените технологии и хибридизацията в свиневъдството след 1975 г. От Англия беше закупен лиценз за производство на двулинейни хибридни свине Кембороу от фирмата PIC. За времето от 1973 - 1975 г. бяха внесени над 7 000 чистопородни животни (по равен брой от породите Английска голяма бяла и Английски ландрас), които превъзхождаха по брой чувствително останалите породи в страната и даваха облика на българското свиневъдство до 2000^{-ната} година. В продължение на 30 години (1952 - 1982) в резултат на промишленото кръстосване и хибридизацията броят на свинете от Източнобалканската порода намалява 14-15 пъти (**Драгоев и кол., 1997**).

Източнобалканската свиня е феноменална за българското животновъдство. Поради характерния си хромозомен комплекс (кариотип), морфологичните и физиологичните признаци, тя е по - близка до дивата форма. В еволюционното си развитие си е създала необходимите защитни механизми за живот в естествения ареал и толерантно отношение в екосистемата и околната среда. Интегрирана е дълбоко в културата на местното население. Съхранението и развитието на Източнобалканската свиня представлява и културна ценност, която може да се сравни по значение с общопризнатата нужда от запазването на строителни и културни паметници и образци от миналото (**Данчев, 1984; Петров, 1970; Стефанова и кол., 1991**). На този етап стопанските качества на Източнобалканската свиня удовлетворяват най-пълно новите глобални проблеми и възгледи на обществото за опазването на околната среда, икономия на електрическа енергия и зърнени фуражи и производството на специфични безопасни хранителни продукти с проектиран географски произход като Смядовска луканка, Странджански дядо и др. (**Стойков и кол., 2005**).

Посочените по-горе статистически данни показват, че след 1960 г. участието на Източнобалканската свиня в разрешаването на проблема за месото в страната е незначително, но поради нейната уникалност и съществено място в генофонда на българското животновъдство, държавата чрез различни форми е стимулирала отглеждане ѝ.

През осемдесетте години на миналия век държавното ръководство на страната постави на бившето СО "Свиневъдство" задача да разработи Програма за нейното развитие до 1990 г. в Шуменска област (**Димов, Желев и Стойков, 1980**) и в района на Странджа - Сакар (**Димов, Стойков, 1983**). Обособени бяха две държавни племенни стада с по около 100 основни свине майки в с. Александрово, Шуменско към СО "Свиневъдство" и към КОС в Грудово (сега гр. Средец), Бургаско. Програмите имаха за цел:

- Поддържане и съхранение на породата в чисто състояние като национален генофонд;
- Осигуряване на чистопородни прасета за разплод в личните стопанства;
- Увеличаване на поголовието на свинете с оглед най-ефективното използване на при-

родните дадености в тези области (само АПК - Смядово разполагаше с над 1 300 дка собствени гори и около 15 000 дка държавен горски фонд);

- Осигуряване на суровина за производство на известната смядовска луканка, кайзер и други деликатеси за вътрешния и международния пазар и износ на заклани свине по второ направление.

В КОС Средец беше утвърден научен проект за набиране на информация относно морфологичните, биологичните и стопанските качества на породата, както и за координиране на дейността по нейното отглеждане в страната. По проблематиката беше утвърдена и методика за защита на докторска дисертация, която се реализира успешно (**Палова, 2007**).

До 1989 г. държавата реално стимулираше отглеждането на Източнобалканската свиня в страната освен чрез поддържане на горепосочените две племенни стада също така и чрез повишаване на изкупните цени на животните, които се реализираха в обновения цех в гр. Смядово към месокомбинат - Шумен за производството на деликатеси.

През първите години на прехода породата се развиваше в почти същото темпо поради срива в промишленото свиневодство и в земеделието като цяло. Тогава обработваемата земя рязко намаля, а пасищата се увеличиха поради все още неустановената към момента собственост.

Статистическите данни показват, че след 2005 г. настъпи нов кризисен период за породата. Това наложи създаването на Асоциация за развъждане и съхранение на източнобалканската свиня (АРСИС), която получи лиценз за работа с породата през 2006 г. на базата на специално разработена и утвърдена от МЗХ развъдна програма (**Стойков и кол., 2006**). Утвърден беше и Правилник за провеждане на селекционно-племенната работа с Източнобалканската свиня (**19**). Тези основополагащи документи за работа с породата бяха популяризирани в отделни издания и предоставени на фермерите, ИАСРЖ и МЗХ. На разположение са на всички заинтересовани и в Интернет.

Основните цели на АРСИС се свеждат до:

- Да подпомага провеждането на държавната политика по отношение на развъждането, съхранението, устойчивото развитие и ефективното използване на генетичните ресурси на тази уникална наша порода и опазването ѝ за бъдещите поколения.

- Да съдейства за сформирани на племенни стада в породата, водене на племенно книговодство и контрол на продуктивните качества на племенните свине, определяне на развъдната им стойност и направление на развъдната работа в съответствие с действащите в страната нормативни документи;

- Да осъществява контрол върху генетичното състояние на породата чрез прилагане на най-новите научни достижения в областта на поддържащата селекция и постигне на бързо пренасяне на желаните генетични параметри в стоковите стада (в крайния продукт), съобразени с естествените реакции на животните към околната среда и запазване на нейната автентичност;

- Нейните уникални генетични особености и полезни стопански качества да послужат за ресурсно икономическо производство на екологично чисто свинско месо и географски деликатесни продукти с доказани вкусови качества чрез коректни цени;

- Да внедрява подходящи форми на коопериране от фермата до трапезата по подобие на утвърдени европейски практики при отглеждане на аборигенни породи свине и др.

За съжаление в последващите няколко години моралната и материалната ефективност от изпълнението на Развъдната програмата бяха предоставени само на Асоциацията и на фермерите, които отглеждат Източнобалканска свиня. Поради липса на контрол и спекула при изкупуване на животните много фермери, включително потомствени, преустановиха тази дей-

ност. Източнобалканската свиня все още не е обект на инвестиции поради екстензивния начин на отглеждане на свинете, по-ниското съдържание на месо (никой все още не се интересува от превъзходното му качество) и ниските изкупни цени. Нещо повече, през последните години интересът към нея намаля драстично в резултат на забраната за пасищно отглеждането на свинете в някои общини на Варненска (Аврен, Провадия), Шуменска (Хитрино, Нови Пазар) и Бургаска област (Карнобат, Камено), както и пълната забрана в Котленска, Еленска и Омуртагска община (15). Основната част от популацията към настоящия момент е локализирана в следните области: Варненска - в общините Долен чифлик, Дългопол и Бяла; Шуменска - в общините Шумен, Смядово, Върбица и Велики Преслав; Бургаска - в общините Средец, Руен, Малко Търново, Несебър и Созопол. Ежегодно пасищата, особено от горския фонд, намаляват за сметка на ловните полета. Основно тези обстоятелства доведоха до драстичното намаление на Източнобалканската свиня в страната и на практика тя престана да бъде основен източник на средства за много хора в работоспособна възраст и за цели семейства.

Трябва да отбележим, че през последните години усилията на АРСИС и специализираната научна общност в страната намериха силна подкрепа в лицето на МЗХ, ДФ "Земеделие" и ИАСРЖ за стимулиране отглеждането на Източнобалканската свиня.

Непосредствено след приемането ни в Европейския съюз страната хармонизира нормативната си уредба в тази област с изискванията на общността. Директива 92/43/ЕЕС за запазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна (наричана за кратко Директива за хабитатите) е отразена в Българското законодателство чрез Закона за биологичното разнообразие (10). Този закон цели опазването на представителни за Република България и за Европа типове природни местообитания на застрашени, редки и ендемични растителни и животински видове, съхраняването на генетичните ресурси и разнообразието им. В тази връзка животните трябва да принадлежат към добре адаптирани местни породи, тъй като са изложени на екстремни влияния в условията на свободно отглеждане, отразени в Наредба № 35 (13) и Наредба 16 (14).

Други съществени документи в тази насока са Националният план за развитие на селските райони за периода 2007 - 2013 г., който включва опазване на природните ресурси и подобряване на околната среда; Националната агроекологична програма и редица поети международни ангажименти като Протокола от Киото и Конвенцията за опазване на биоразнообразието (Палова и Гинева, 2007). Основните дейности в Националната агроекологична програма са свързани с опазване на земеделските земи с висока природна стойност и съхраняване и възстановяване на биоразнообразието в тях, поддържане на традиционните характеристики на ландшафта и ниско интензивни практики на отглеждане на местни породи животни.

Наредба 35 (13) за биологично производство на продукти от животински произход и неговото означаване върху тях предоставя големи възможности на фермерите, отглеждащи Източнобалкански свине, тъй като на този етап породата е единствено подходяща за производство на свинско месо по биологичен начин. Биологичното производство от хранителен и нехранителен характер е залегнало като приоритет в програмата на правителството на Република България.

През последните две години фермерите, отглеждащи Източнобалканска свиня могат да получават помощи по мярка 214 "Агроекологични плащания" от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007-2013 година. Условията и редът за прилагане на мярката са отразени в Наредба 11, чл. 1 (12). Годишният размер на агроекологичните плащания за една чистопородна свиня майка е 61 евро (0.5 ЖЕ). Изискванията към кандидатите за подпомагане отглеждането на Източнобалканска свиня са много ясно дефинирани, а приложението за кан-

дидатстване за Агроекологични плащания е твърде облекчено. Кандидатите трябва да са регистрирани като земеделски производители, а животните им да са вписани в системата за идентификация и регистрация. Желаетите да получат такива помощи трябва да са преминали агроекологично обучение и да са придобили диплома, удостоверяваща положен изпит, или удостоверение за преминал курс, обучение или информационна дейност по агроекология, издадени от лицензирана обучаваща институция. В тази връзка вече са проведени курсове за обучение по области, както и семинар на тема: "Европейски практики при отглеждане на абorigенни породи свине", финансирани от ДФ "Земеделие". Земеделският институт в Шумен има утвърден проект по мярка 111 "Професионално обучение, информационни дейности и разпространение на научни знания" с продължителност 18 месеца по Програмата за развитие на селските райони.

Кандидатите за подпомагане отглеждането на Източнобалканска свиня по мярка "Агроекологични плащания" прилагат следните документи:

- зоотехнически сертификат или сертификат за произход;
- разрешение да пасищно отглеждане, издадено от кмета на съответната община, а за земите от горския фонд - от съответното държавно горско стопанство.
- документ за загуба на животни, включително и за клане на непригодни за разплод животни;
- копие на диплома или удостоверение за преминал курс на обучение по агроекология.

След утвърждаването на агроекологичните плащания фермерите, отглеждащи Източнобалканска свиня, са длъжни да спазват утвърдената развъдна програма за породата, да водят регистър за идентификация и регистрация на животните и да осигурят достъп до базата данни за идентифицираните животни и регистрираните обекти, да притежават писмено разрешение от АРСИС или ИАСРЖ за клане или продажба, да спазват изискванията на Наредба № 6 от 2007 г. за пасищно отглеждане на свине от Източнобалканската порода и нейни кръстоски и Наредба 14 за защита и хуманно отношение при отглеждане и използване на селскостопанските животни.

Въпреки тези възможности във връзка с икономическата криза през 2010 г. държавата подпомогна фермерите, отглеждащи от 20 до 50 свине майки с парични средства в размер на 3 800 лв. и над 50 майки - 7 900 лв. Независимо от това Източнобалканската свиня в страната застрашително намалява. Практиката показва, че много малко фермери получават помощи по Наредба 11. Известна част от тях се санкционират поради неспазване на изискванията, тъй като продължават да живеят с надеждата, че ще могат да продължат да отглеждат свинете по стария начин, без да отчитат новите обстоятелства и членството ни в ЕС.

Направената анкета по методиката, отразена в научноизследователски проект (11) с над 35 фермери от трите области показва, че основната причина за намаляване на свинете е изключително ниската изкупна цена. Според нас това се дължи на липсата на действаща интеграция на фермерите с месопреработвателните фирми поради индивидуалното реализиране на животните. Смятаме, че проблемът може да се реши чрез създаването на сдружения между свинепроизводителите относно реализацията на свинете и месопреработвателите, които да произвеждат деликатеси от месото на Източнобалканската свиня. Така животните ще се продават на значително по-високи цени поради биологичния начин на отглеждане, а месопреработвателите ще обогатят асортимента на висококачествени месни продукти за нуждите на разрастващия се туризъм у нас и външните пазари. Тези сдружения могат да ползват средства от Еврофондове по двата стълба - за директните плащания и развитието на селските райони. Идеята следва да се генерира от Асоциацията за развъждане и съхранение на Източнобалканската свиня и Асоциацията на месопреработвателите в България чрез разработване на

подходящи проекти и разяснителна дейност.

В заключение могат да се направят следните изводи и препоръки:

- броят на свинете от Източнобалканската порода и нейни кръстоски е намалял от 55 000 за 2004 г. на 9 684 за 2010 г., независимо че държавата подпомага нейното отглеждане по подобие на това, което се прави от останалите страни в ЕС за аборигените породи свине;

- основната причина за намаляването на популацията е липсата на пазари и изключително ниската изкупна цена поради индивидуалното реализиране на животните;

- проблемът може да се реши като се създадат сдружения между свинепроизводителите и месопреработвателите с цел повишаване на изкупните цени и гарантиране производството на деликатеси от Източнобалканската свиня, както и усвояване на средства от Еврофондове по различните програми на МЗХ и ДФ "Земеделие".

ЛИТЕРАТУРА

1. Аграрен доклад за състоянието и развитието на земеделието, 2006 г. МЗГ.
2. **Бенков, Б.**, 1988. Селскостопанска наука, 1, 86 - 90.
3. **Данчев Й.**, 1984. Аборигенната примитивна порода Източнобалканска свиня в Странджа, Странджанско-Сакарски сборник, Малко Търново.
4. **Димов, Я., В. Великов**, 1984. Опит за опазване на генетичните ресурси в България на примера Източнобалканската свиня, Генетика и селекция, 4, 306-310.
5. **Димов, Я., А. Стойков**, 1983. Програма за развитие на свиневъдството в района на Странджа - Сакар за периода 1985 - 1990, Шумен.
6. **Димов, А., А. Желев, А. Стойков**, 1980. Програма за работа със свинете от Източнобалканската порода в АПК - Смядово, по години за периода 1981-1990 година, НПО по свиневъдство, НИИС, Шумен.
7. **Драгоев, П., А. Стойков, В. Кацаров**, 1997. Свиневъдството в България в навечерието на третото хилядолетие, развитие, състояние, проблеми и очаквани изменения до 2020 г., Стара Загора, 39 - 68.
8. Държавна племенна книга, РЦСРЖ - Шумен.
9. Държавна профилактична програма за профилактика и борба срещу болестите по животните през 2011 г., НВМС, МЗХ.
10. Закон за биологичното разнообразие, 2002, ДВ бр.77.
11. Изследователски проект 09, 2010, "Проучване на производствените и стопански системи за отглеждане на Източнобалканската свиня", НИЦ при АУ - Пловдив.
12. Наредба № 11 от 6 април 2009 г. за условията и реда за прилагане на мярка 214 "Агроекологични плащания" от Програмата за развитие на селските райони за периода 2007 -2013 г., изм. ДВ.бр.18, 2011 г.
13. Наредба № 35 от 30 август 2001 г. за биологичното отглеждане на животни и биологично производство на животински продукти и храни от животински произход и неговото означаване върху тях (изм. ДВ, бр. 13 от 2006 г.).
14. Наредба № 16 за защита и хуманно отношение при отглеждане и използване на селскостопанските животни, ДВ. бр.18, 2006 г.
15. Наредба № 6 от 20.03.2007 г. за условията и реда за пасищно отглеждане на свине от Източнобалканската порода и нейните кръстоски, ДВ бр.29, 13-16.
16. Отчетен доклад за работата на АРСИС за 2010 г., АРСИС, Шумен.
17. **Палова, Н.**, 2007. Оценка на основните угоителни и кланични качества на свине от Източ-

- нобалканската порода при природосъобразни условия на отглеждане. Дисертация.
18. **Палова, Н., Е. Гинева**, 2007. Източнобалканската свиня - застрашена от изчезване местна порода. VIII Научнопрактическа конференция с международно участие 17 май, АУ - Пловдив, 281-287.
 19. **Петров, А.**, 1970. Изследвания върху произхода на българските аборигенни домашни свине, Животновъдни науки, 1, 101-108.
 20. Правилник за провеждане на селекционно-племенната работа с Източнобалканската свиня, 2006, АРСИС, МЗГ.
 21. **Стефанова, Ст., В. Бялков, Ст. Сланев, А. Стойков**, 1991. Източнобалканската свиня - генетичен резерв, Селскостопанска наука, 1-3, 71 - 77.
 22. **Стойков, А., В. Кацаров, С. Сланев, С. Иванова-Пенева, П. Драгоев, М. Бенков, А. Мотовски, Р. Недева, Ж. Накев**, 2005. "Актуални проблеми в свиневъдството", Национален семинар "Българското животновъдство в навечерието на присъединяването към Европейския Съюз", 5.05.2005, Тракийски университет, Стара Загора, 49-90.
 23. **Стойков, А., Й. Марчев, С. Иванова - Пенева, К. Кулев**, 2006. Развъдна програма за съхранение и използване на Източнобалканската свиня, МЗГ.
 24. **Стойков, А., С. Иванова-Пенева, Й. Марчев, П. Драгоев, Е. Гинева, К. Кулев**, 2007. Съхранение, устойчиво развитие и ефективно използване на Източнобалканската свиня, Животновъдни науки, 48, 5, 73-77.

МЕЖДУНАРОДНА ИНФОРМАЦИОННА СИСТЕМА AGRIS

AGRIS е международна информационна система за земеделска наука и технологии, създадена през 1974 г. под егидата на ФАО (организацията по прехраната и селското стопанство към ООН). Основната цел на системата е да улеснява обмена на информация във всички области на земеделието, храните и горската промишленост, както и достъпа до научните резултати. Разполага с фонд от над 3 милиона документа, подавани от 240 национални, международни и междуправителствени центрове по света. Крайната

цел е развитието на национални програми за аграрна информация, ползващи технологии, базирани на Интернет.

AGRIS ПРЕДОСТАВЯ ИНФОРМАЦИЯ В СЛЕДНИТЕ ТЕМАТИЧНИ НАПРАВЛЕНИЯ:

- Растениевъдство и животновъдство
- Ветеринарна медицина
- Технология на земеделското производство
- Управление и законодателство
- Селскостопанска механизация и строителство
- Водно и рибно стопанство
- Селскостопанско обучение
- Съхраняване на селскостопанска продукция
- Икономика, социология и развитие на селското стопанство
- Горско стопанство
- Замърсяване на околната среда, свързано със земеделското производство
- Хранителни технологии и безопасност на храните

AGRIS играе важна роля за улесняване на достъпа до научните резултати в областта на земеделието и храните. Тя се превръща в “ключов фактор и катализатор за създаване на нов модел за управление на информацията в земеделието на 21 век”. Един от основните аспекти за работа в бъдеще е подобряване на сътрудничеството с международните инициативи за подкрепа и координиране на изследванията в областта на земеделието. Ролята на страните, участнички в системата е особено важна по отношение на документацията, недостъпна по други канали. Това са уникални ресурси, които AGRIS предлага на изследователи, преподаватели, студенти, специалисти.

В последните години се наложиха две нови инициативи, с които се цели подобряване на достъпността до информационните канали, като по този начин се увеличава тяхната значимост - свободен достъп и отворен архив.

Свободният достъп позволява при наличие на Интернет да се четат, изтеглят, копират, разпространяват, отпечатват документи или се дава линк към пълни текстове без финансови, правни или други бариери. Целта на тези стратегии е АГРИС мрежата да се превърне в ключов фактор за изграждане на нов модел на управление на информацията в земеделието. Крайната цел е подобряването на достъпа и обмена на информация.

При *отворения архив* се дава възможност за най-широко разпространение на изследователските постижения и максимална достъпност на научния архив в съответната организация, като същевременно се премахват ограниченията, характерни за сега съществуващите модели.

Националният AGRIS център за България е в Института за информационно осигуряване на системата при Селскостопанска академия. Негова основна задача е въвеждането в системата на реферати на българските научни статии в областта на селското стопанство и хранителната промишленост, както и извършването на информационни справки по заявка на потребителите. Освен статии от списания и книги, вече се въвеждат и дисертации, научни трудове, доклади от конференции и други материали, до които няма достъп по каналите на традиционния библиотечен обмен.

За контакти: Филипа Кунова- тел. 0878 97 62 53; e-mail: filipakunova@yahoo.com

ЗАДЪЛЖИТЕЛНИ ИЗИСКВАНИЯ КЪМ АВТОРИТЕ

1. Авторът представя статията за рецензиране от Редакционната колегия на списанието, задължително придружена с протокол и рецензия, напълно комплектована, в 2 хартиени екземпляра и записана на електронен носител (диск, флаш памет, дискета), ако не е изпратена по електронна поща.
2. Авторът носи лична отговорност за автентичността на представеното изследване, както и за точността на използваната научна терминология. Езиковото и стилово оформление на материалите са задължение и отговорност на авторите.
3. Заглавието на статията трябва да бъде написано кратко, точно и без езикови съкращения и да отразява конкретния обект на изследването. Името и фамилията на автора трябва да са изписани изцяло, както и точното наименование на научния институт, или др., където работи, посочва се и адрес за кореспонденция.
4. Статията задължително трябва да съдържа резюме (на български и на английски език – с необходимите данни, посочени в т. 3), с обем, не по-повече от 160 думи. В резюмето трябва да са отразени предметът, методът, основните резултати и изводите от представеното изследване; посочват се и ключови думи.
5. Текстът задължително трябва да бъде с шрифт Times New Roman или Arial и във формат за Word for Windows (Word Document или RTF). Графики, фигури - XLS (създадени с MS Excel). Снимки и други илюстрации - TIFF (с резолюция минимум 200 dpi (dot per inch), JPEG (със степен на компресия не по-ниска от 9). Графики, фигури, снимки и други илюстрации се представят задължително с чернобяло изображение с изключение в случаите, когато отпечатването ще бъде цветно. Авторът заплаща печата на цветните изображения, заявени по негово желание след предварителна калкулация.
6. Таблиците и фигурите се представят на отделни страници. Заглавията на таблиците и фигурите трябва да бъдат изписани на български и английски език. Анкетните хоризонтални и вертикални колони на таблиците, както и обозначенията на фигурите, също трябва да бъдат изписани на български и английски език с изключение в случаите, когато има възприети международни означения за конкретни показатели. Представените таблици и фигури задължително да са цитирани в текста на статията.
7. Фигурите трябва да бъдат максимално изчистени от текст и с размер до 18,2 на 23,6 cm, където е възможно, и не по-голям от формат A4 за карти и схеми. Всички необходими означения се изнасят под основното заглавие на фигурата, написани също на български и английски език.
8. За обозначаване на измерителните единици се използва Международната система за измерителни единици – SI.
9. Прегледът на литературата трябва да отразява съвременното равнище на разглеждания въпрос, като авторите могат да се позовават само на оригинални трудове. При цитиране на литература в текста се посочва само автор - година, а когато броят на цитираните автори е повече от двама се посочва само първият от тях, последвано от “и др.” – година. Ако се цитират изследванията на различни автори по един и същи въпрос, подреждането им се прави в хронологичен ред.
10. Библиографията трябва да посочва имената на авторите и литературните източници без грешки и по азбучен ред – първо на кирилица (български автори; руски автори), а след това на латиница. Посочва се само литературата, която е цитирана в текста. При цитиране задължително се посочват: *на периодични издания* - автор, година, заглавие на статията, наименование на изданието, том, №, стр. (от-до); *на книги* - автор, година, заглавие, издателството, град, стр. (от-до); *на хабилитационни трудове* - автор, година, заглавие, институт, град, стр.; *на материали от конгреси и симпозиуми* – автор, година, тема, заглавие, дата и място на провеждане.
11. Научни трудове, които не отговарят на посочените по-горе изисквания, се връщат на авторите за корекция.
12. Не се приемат за публикуване статии, които са част от вече защитени дисертации, както и материали, които са под печат или са отпечатани в други издания.
13. Редакционната колегия на списанието, съгласно определените ѝ правомощия, взема окончателното решение конкретно за всеки рецензиран и докладван материал въз основа на становището на определения от нея рецензент.
14. Коректури се преглеждат от авторите за не по-късно от 2 дни след известие от редакцията. За коректури, които не са изчетени от автора, отговаря зам.-отг. редактор на списанието.
15. Всеки автор срещу заплащане има право да получи по 2 броя от съответната книжка, в която е отпечатана статията му – по обявената корична цена на изданието.
16. Всички материали, одобрени от редакционната колегия за отпечатване в списанието се заплащат преди отпечатването по единна тарифа за научните издания на ССА (на база стандартна страница – 1800 знака).

Забележка. При неспазване на посочените изисквания не се дава ход на материалите. Ръкописи не се връщат. Редакцията не носи отговорност за непотърсени до 6 (шест) месеца статии.